

HAN VE KERVANSARAY: SÜMERLERE UZANIR

Selçuklu ve Osmanlı döneminden kalma han ve kervansaraylar kendi türlerinde dünyanın en güzel örnekleridir. Kervansaraylar; kervancılardan yük hayvanlarıyla ticari malzemeleri taşıırken geceleyip hayvanlarını dinlendirdikleri binalardı. Kervansaray ve hanların temeli Sümerler dönemine uzanır. Sümerler, arpa ekmeğinden yaptıkları lapayı mayalayarak günümüzdeki bozayı andıran bir tür bira yapma tekniğini 5-6 bin yıl önce geliştirdi. Evde ekmeği kadınlar yaptığı için birayı da kadınlar üretti. Kent ve kasabalardaki kadınlar, bira üretip sattıkları dünyanın ilk tavernalarını açtılar. Sümerler, kentler kurup su kanalları açınca tarım ve hayvancılık gelişti. İhtiyaç fazlası ürünleri değerlendirmek isteyen Sümerler kentler ve ülkeler arasındaki ticareti kolaylaştırmak için basit yollar yaptı. Ticaret gelişince seyahat eden tüccarların geceleme ihtiyacı doğdu. Kent ve kasabalardaki Sümer tavernalarının misafir odaları, tüccarların ve diğer yolcuların geceleme için en uygun yerler oldu. Bu nedenle, dünyanın ilk han ve otellerinin Sümerler tarafından işletildiği kabul edilmektedir.

İlk Selçuklu kervansarayımız (Pervane Ribatı)

Selçuklular Dönemi

Pers İmparatorluğu döneminde 2500 yıl önce yapılmış olan Kral Yolu, İran'dan İzmir'e kadar uzanırdı. Bu yol üzerinde, yazılı talimat ve mesajları yerine ulaştırıran atlı habercilerin dinlenip at değiştirdiği ve ihtiyaçlarının karşılandığı yapılar vardı. Bu binalar, uzak kentlerdeki alıcılara mal götüren tüccarların da geceleyip yük hayvanlarını dinlendirdiği yerlerdi. Roma İmparatorları; kendilerine bağlı ülkeleri, toplamı 400 bin kilometre olan yollarla ağ şeklinde birbirine bağlamıştı. Bu yollarda tüccar ve yolcuların gecelediği basit küçük hanlar vardı. Dünyanın en güzel ve güvenli kervansaraylarını (ribat) ve hanlarını Selçuklular yaptırdı. Kervansaraylar, genellikle kent dışında kervancılardan ve yolcuların 3 gün boyunca ücretsiz olarak geceleyip yemek

Yiyebileceği yerlerdi. Ticaret yolları üzerinde devlet veya vakıflarca yaptırılan kervansaraylar prestijli binalardı. Sayıları 100 civarında olan ve masrafları genellikle vakıflarca karşılanan kervansaraylarda, tüccarlar ve malları devlet güvencesi altındaydı. Vakıflara bağlı olmayan az sayıdaki kervansaraylar ücretliydi. Kervansaray ve hanlar sefere çıkan askerlerin de mola yerleriydi. Kervansaraylarda; yatakhane, yemekhane, ahır, depo, hamam, mescit, doktor ve nalbant da olurdu. Hanlar ise ticaret yolları üzerinde kervanların bir günde alabileceği uzaklıkta (menzil) 30-40 kilometre aralıklarla inşa edilen kervansaraylardan daha küçük binalardı. Kentlerde ücretli hizmet veren hanların üst katında yatakhaneler alt katında ahır ve depolar vardı. Bazı hanlarda; yüncü veya kürkçü gibi aynı iş kolundaki tüccarlar konaklayıp alım satım yaptıkları için o hanlar, ilgili iş kollarının adını alırdı. Osmanlı döneminde, bazı ticaret yolları önemini yitirdiği için az sayıda kervansaray ve han yapıldı. Avrupa'daki Roma hanları küçük, yetersiz ve pek güvenli olmayan binalardı. Gecelemek için devletçe verilen izin belgesi gerekirdi. Hristiyanlık kabul edilince yolcu ve tüccarlar manastırlarda misafir edilmeye başlandı. Selçuklu ve Osmanlı kervansarayları, Avrupa'daki örneklerinden çok üstün ve genellikle ücretsiz olduğu için Avrupalı tüccar ve elçilerden çok övgü alırdı. Kervansaray ve hanlar, Sanayi Devrimi sonrasında Avrupa'nın ilk otellerine model oluşturdu.

Prof. Dr. Ural Akbulut
ODTÜ Kimya Bölümü